

INLEIDING: WAAROM DIT PROJECT?

Mens en technologie zijn sterk met elkaar verweven in alle geledingen van de maatschappij. Ook bij alle Fontys opleidingen speelt technologie een steeds grotere rol, reden waarom Fontys TEC for Society als zwaartepunt voor de komende jaren heeft gedefinieerd. Bij FHICT leren we onze studenten ICT-producten te ontwerpen, bouwen en beheren. Naar onze mening verplicht dat ons, samen met onze studenten, na te denken over de impact van technologie op mens en maatschappij. Maar dat

geldt evenzo voor alle andere Fontys opleidingen. Mens en technologie vormen elkaar in een voortdurende en razendsnelle ontwikkeling. Daarom is het belangrijk om als docenten en studenten kritisch en tegelijkertijd opbouwend te kijken naar de technologische ontwikkelingen.

Wouter Lancee, Huub Prüst en Jo-An Kamp

GEBRUIKTE LITERATUUR

Becker, M. (2015). Ethiek van de digitale media. Amsterdam: Boom.
Combs, D., & Brown, R. A. (2018, april). digital behavioral design [pdf].
Heidegger, M. (2014). De vraag naar de techniek. Nijmegen: Vantilt.
Stiegler, B. (2014). Per toeval filosoferen. Zoetermeer: Klement.
Verbeek, P. (2000) De daadkracht der dingen: over techniek, filosofie en vormgeving. Amsterdam: Boom.
Verbeek, P. (2008). Obstetric ultrasound

and the technological mediation of morality : A postphenomenological analysis. Human Studies, 31(1), 11-26.
Verbeek, P. (2014). De vleugels van Icarus: hoe techniek en moraal met elkaar meebewegen. Rotterdam, Nederland: Lemniscaat.
Verbeek, P. (2015). 'Beyond Interaction: A Short Introduction to Mediation Theory'. Interactions, ISSN 1072-5520, 2015(22;3), 26-31.
Verhagen, L (2018). 'Computer says no'.

kritisch denken over

AI / TECHNOLOGIE

relatie mens en technologie

TECHNIEK
is neutraal?

ONSTOPBARE
natuurkracht?

KARL JASPERS: TECHNIEK ALS NEUTRAAL MIDDEL

Jaspers ziet technologie als een negatief iets, maar wijst dat niet aan het karakter van de technologie zelf. Hij zegt dat technologie neutraal is, technologie wordt pas slecht doordat mensen de technologie als doel in plaats van als middel zien. Deze positie, technologie zien als middel om iets te bereiken, zijn we later (door Heidegger) het 'instrumentalisme' gaan noemen. De techniek is namelijk slechts een instrument voor mensen om hun doelen te bereiken. De

negatieve effecten van de technologie zijn volgens Jaspers te bestrijden door de mens weer centraal te stellen. De mens moet bewust worden van het feit dat de technologie slechts instrumenteel is, en zelf zijn doelen gaan bepalen. Dan pas mag de technologie worden ingezet om die doelen te bereiken. De mens moet weer soeverein worden ten opzichte van de technologie door zijn verantwoordelijkheid te nemen. (Verbeek, 2000, p. 52-55)

MARTIN HEIDEGGER: TECHNIEK ALS GEVAAR

Heidegger is het op zich wel eens met de analyse van technologie als instrumenteel, maar zegt dat we dieper moeten kijken. Hij onderzocht de technologie als maatschappelijk en cultureel fenomeen. Heidegger stelt hierbij de vraag naar hoe technologie vormgeeft aan hoe mensen toegang hebben tot de werkelijkheid. In de moderne tijd begrijpen we de werkelijkheid volgens Heidegger als een ter beschikking staande voorraad grondstoffen en energie. Deze manier van naar de wereld kijken wordt dominant doordat ze

bepaalt dat mensen de wereld op deze manier zien. De mensen vergeten hierdoor het oorspronkelijke zijn, dat er altijd een bepaalde manier is waarop dingen tot ons komen. De techniek gaat los van de mens haar doelen bepalen, en de mens maakt slechts onderdeel uit van het grote technologische systeem. (Verbeek, 2000, p. 73-74) Omdat technologie het wereldbeeld van de mens bepaalt, en dus ook wat de mens doet, spreken we hier van de deterministische visie.

de

TECHNOLOGISCHE MENS

PETER PAUL VERBEEK'S MEDIATION THEORY

Mediation Theory van Peter Paul Verbeek (1970) vindt haar uitgangspunt bij Heidegger. Ze neemt over dat mensen betekenis aan de wereld verlenen, en dat die betekenis ontsloten wordt in interactie met de dingen. Maar ze neemt van het instrumentalisme van Jaspers over dat het ook zo is dat de mensen de wereld om zich vormgeven door het produceren van voorwerpen met een bepaald doel. Hierdoor ontstaat de situatie dat mensen bepaald worden door een wereld vol met technische voorwerpen, en dat tegelijkertijd de wereld om hen

heen ook weer door mensen wordt bepaald. De een kan niet zonder het ander, en de ander kan niet zonder het een. Technologie speelt daarmee een mediërende rol tussen mensen en hun wereld, aldus Mediation theory: Het ontwerp van interacties houdt niet alleen in dat er technologische objecten ontworpen om bepaalde interacties mogelijk te maken, maar er wordt ook een nieuw soort mens bepaald dat ontstaat uit interactie met die objecten.

(Verbeek, 2015 p. 28)

MEDIATIE IN CONTEXT

Vanuit Foucaults perspectief wordt het technologisch gemedieerde karakter van het leven zelf in een technologische cultuur niet gezien als een bedreiging, maar vormt het een specifieke manier waarop het subject wordt geconstitueerd. We kunnen dus niet zeggen dat het individu afgesloten is van de technologie. In plaats daarvan moeten we kijken naar hoe we willen dat mens en technologie met elkaar interfereren. Mens en technologie constitueren elkaar, en ethiek zou niet moeten proberen om de mens van de technologie te redden, maar kijken

hoe we kunnen bepalen dat de interactie op een goede manier plaatsvindt. Aangezien er niet van de technologie in haar algemeenheid kan worden gesproken zal (zoals de verschillende aangehaalde voorbeelden hebben laten zien) er per toepassingscontext gekeken moeten worden naar deze interactie. Een ethisch framework over de interactie met technologie zal moeten voorzien in de mogelijkheid om een onderscheid te maken tussen verschillende toepassingen van een techniek in verschillende contexten.

ETHISCH FRAMEWORK

DE ETHISCHE DISCUSSIE

Vanuit de visie van Mediation Theory wordt ethiek niet louter bepaald door mensen maar vanuit de relatie tussen mensen en technologieën. Technologie bepaalt mede de moraal. Technologieën zelf kunnen echter geen morele keuzes maken maar kunnen wel degelijk moraliteit belichamen (Verbeek, 2014). Om die reden zou ethiek zou dan ook niet beperkt moeten blijven tot de vraag of een technologie al dan niet aanvaardbaar is (een ja/nee vraag), maar zich bezig moeten houden met de vraag hoe

een nieuwe technologie een plek in de samenleving zou kunnen krijgen en hoe dat invloed heeft op menselijke waarden. Daarmee kruip je dicht tegen de technologie aan, en bekijk je de technologie vanuit haar toepassingscontext. Dat is daarom de beste manier om een handvat te creëren voor docenten en studenten van HBO-ICT. De vraag die we moeten stellen bij nieuwe technologie is dus niet: 'Zijn we voor of tegen'? maar 'Hoe gaan we technologie ontwerpen en inzetten zodat deze ons welzijn bevordert?'

AANPAK / TO BE CONTINUED

Hoe voeren we ethische discussie in onze HBO-opleiding? Docenten én studenten spelen hierin een belangrijke rol. Het begint met bewustzijn; het onderkennen van menselijke waarden; je afvragen of deze centraal staan. Peter-Paul Verbeek betoogt dat de kerntaak van de ethiek van binnen uit niet zozeer het beoordelen als wel het begeleiden van technologische ontwikkelingen is. Dat betekent dicht op de huid van de technologie zelf kruipen. Niet door van buitenaf ethische frameworks toe te passen op

technologie maar door ethische vragen van binnenuit zichtbaar te maken: een begeleidende ethiek die tijdens het ontwerp- en ontwikkelproces gebruikt wordt om de technologie in de specifieke toepassingscontext te bevragen vanuit menselijke waarden. Dit staat in contrast met een beoordelende ethiek die post hoc de technologie in haar toepassing bevraagt op ethische normen en grenzen. Dat kan alleen in nauw contact met de praktijk van het ontwerpen gebruiken en implementeren van nieuwe technologie.